Tilpasset opplæring og spesialpedagogisk kompetanse

30 studiepoeng
Siste revisjon godkjent av dekan 10. mai 2005 på fullmakt fra Avdelingsstyret.

Innledning

Utviklingen i samfunnet det siste tiåret med større integrering av forskjellige grupper, både av barn med større eller mindre funksjonshemninger, generelle lærevansker eller av elever med en annen kulturell og språklig bakgrunn har ført til et større behov for spesialpedagogisk kompetanse. Fokus har skiftet fra spesialskoler og spesialpedagoger, til den enkelte klasselæreren med det daglige ansvaret for elevenes læring. Ansvaret for at alle elever får en undervisning tilpasset sine behov legges i større grad på den enkelte lærer. I Stortingsmelding 30 *"Kultur for læring"* forsterkes kravet om tilpasset opplæring for alle samtidig som retten til spesialundervisning opprettholdes slik vi har den i Opplæringsloven i dag. Spesialundervisning betraktes som et viktig ledd i arbeidet med å gi alle elever tilpasset opplæring. Det tenkes særlig på de elever som trenger en mer omfattende tilpasning enn det som viser seg mulig gjennom vanlig undervisning. Spesialpedagogisk kompetanse vil være en viktig faktor både for å videreutvikle spesialundervisningen og for å utvikle bedre tilpasset opplæring for alle i den vanlige undervisningen.

Gjennom studiet Tilpasset opplæring og spesialpedagogisk kompetanse skal studenten få en innføring i grunnleggende spesialpedagogisk tenking og tilpasset opplæring. Videre skal studenten få kjennskap til både spesifikke og generelle lærevansker. Studiet vil også sette fokus på rådgiverrollen og gi en teoretisk og praktisk innføring i pedagogisk utviklingsarbeid.

Studiet er et breddeorientert studium med muligheter for fordypning. Kurset er på totalt 60 studiepoeng, fordelt på fire moduler á 15 studiepoeng. Modul 1 må være gjennomført for å få opptak til øvrige moduler. For studieåret 2005/2006 tilbys Modul 1 og Modul 2.

Tilpasset opplæring og spesialpedagogisk kompetanse er et videreutdanningstilbud for lærere, førskolelærere og andre innenfor offentlig eller privat virksomhet som har bruk for spesialpedagogisk kompetanse i sin arbeidssituasjon. Studiet inngår også som valgfag i det fjerde året i allmennlærerutdanningen.

Studiet vil gi økt kompetanse i å gi tilpasset opplæring og spesialundervisning til barn/elever i barnehage og skole, og kvalifiserer i tillegg til ulike stillinger innenfor veiledning og rådgiving.

Mål

Gjennom studiet skal studentene kvalifisere seg for varierte oppgaver knyttet til tilpasset opplæring og spesialundervisning for ulike aldersgrupper, skoleslag og institusjoner. Studiets mål er å:

- Utvikle kompetanse som vil bidra til å styrke en barnehage og skole for alle
- Gi kunnskap om og innsikt i å tilpasse opplæringen ut fra den enkeltes evner og forutsetninger
- Gi kunnskap om og innsikt i å planlegge og gjennomføre tiltak og opplæring for barn, unge og voksne med behov for spesialundervisning
- Få innsikt i ulike samarbeidsrelasjoner og utvikle evne til å samarbeide rundt barn, unge og voksne som trenger spesialpedagogisk støtte, med foresatte, kolleger og andre faggrupper/etater
- Gi kunnskap om juridiske rettigheter i tilknytning til spesialpedagogisk støtte i barnehage, skole og samfunnet for øvrig
- Kvalifisere for videre studier i tilpasset opplæring/spesialpedagogikk

Innhold

Studiet har et omfang på 60 studiepoeng og vil bli organisert i fire moduler á 15 studiepoeng. Studiet består av følgende moduler:

Modul 1: Tilpasset opplæring og spesialpedagogisk kompetanse – en innføring
Modul 2: Generelle vansker: sosiale og emosjonelle vansker, utviklingshemming og generelle lærevansker
Modul 3: Spesifikke vansker: lese- og skrivevansker, matematikkvansker og andre lærevansker
Modul 4: Rådgiving og pedagogisk utviklingsarbeid

Studieåret 2005-2006 vil modul 1(høst 2005) og modul 2 (vår 2006) gjennomføres.

Organisering og arbeidsmåter

Arbeids- og undervisningsformene vil på alle moduler i hovedsak bestå av forelesninger, seminarer, veiledning og prosjekt- og oppgavearbeid. I enkelte temaer vil det kunne være aktuelt å dele studentgruppa i de ulike profesjonene som er representert.

Det legges opp til en stor grad av studentaktivitet og selvstudium, både individuelt og i gruppe. I hver modul vil studentene bli delt inn i basisgrupper som skal danne grunnlag for det gruppevise arbeidet innenfor modulen.
Undervisning og seminarer vil bli lagt til faste ukentlige samlinger. Studentene må i tillegg påregne tid til arbeid med ulike skriftlige oppgaver, individuelt og/eller i gruppe (jfr. innhold den enkelte modul, pkt. vurdering).

Praksis
For generelle opplysninger om praksis, se egen plan for praksisopplæringen. For 4. årsstudenter og videreutdanningsstudenter er det en ukes obligatorisk praksis i fag med 30 studiepoeng. For videreutdanningsstudenter gis det mulighet for praksis på eget arbeidssted i hele eller deler av perioden, etter avtale med faglærer.

Praksis i Tilpasset opplæring og spesialpedagogisk kompetanse er organisert slik at to av modulene (modul 2 og 3) har praksis av et omfang på en uke hver. Praksis kan gjennomføres på ulike måter – som punktpraksis, observasjonspraksis, intervju av fagpersoner for eksempel ved PPT eller et spesialpedagogisk kompetansesenter eller tilsvarende. Praksis vil også kunne gjennomføres i barnehager og skoler.

De to praksisperiodene i studiet har til hensikt å gi studentene innsikt i og kunnskap om hvordan legge til rette en tilpasset opplæring for alle og spesialundervisning for de som har rett til det både i barnehage og skole.

Internasjonalisering

Studieopphold i utlandet i tredje studieår legges normalt i vårsemesteret. Det stilles krav om at studentene skal ha ett av sine faggruppefag på utvekslingsstedet. Studenter i fjerde studieår gis også muligheter til studieopphold utenlands. Alle studenter kan også, etter nærmere retningslinjer, ta sitt praksisopphold i utlandet. Dette kan gjøres i kombinasjon med et studieopphold eller være et rent praksisopphold.

Vurdering

Vurderingsgrunnlag og endelig vurdering
Det gis en avsluttende karakter på hver av de fire modulene. For nærmere beskrivelse av vurderingsgrunnlaget, se planen for den enkelte modul.

Karakterskala
Det gis bokstavkarakterer med A som beste og E som dårligste karakter på bestått eksamen. Karakteren F brukes ved ikke bestått eksamen.

Vurderingskriterier

A	Fremragende	Har et fremragende kunnskaps- og ferdighetsnivå, og en særlig god evne til selvstendig bruk av kunnskap hhv. ferdigheter som inkluderer god analytisk evne (det betyr at kandidaten må vise oversikt over feltet, kunne sette ulike perspektiver opp mot hverandre, kunne begrense seg og gå i dybden). Viser høyt faglig og etisk refleksjonsnivå rundt problemstillinger innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet.
B	Meget god	Har et meget godt kunnskaps- og ferdighetsnivå, og en meget god evne til selvstendig bruk av kunnskap/ferdighet som inkluderer analytisk evne. Viser høyt faglig og etisk refleksjonsnivå rundt problemstillinger innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet.
C	God	Har et godt kunnskaps og ferdighetsnivå, og en god evne til selvstendig bruk av kunnskap/ferdighet. Viser et godt faglig og etisk refleksjonsnivå rundt problemstillinger innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet.
D	Nokså god.	Har begrensede kunnskaper/ferdigheter. Refererende og lite sammenhengende framstilling og lite relevant stoff. Manglende faglig og etisk refleksjon rundt problemstillinger innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet.
E	Tilstrekkelig	Meget begrensede kunnskaper/ferdigheter. Manglende sammenheng mellom teoretisk kunnskap og bruk av kunnskap i praksis. Lavt refleksjonsnivå rundt problemstillinger innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet.
F	Ikke bestått	Utilstrekkelige kunnskaper/ferdigheter. Viser manglende oversikt og detaljkunnskaper. Manglende bruk av kunnskaper og /eller utelukkende praktisk uten forankring i litteraturen. Manglende refleksjon rundt problemstillinger innenfor det spesialpedagogiske fagfeltet.

Ny/utsatt eksamen
Ved stryk eller gyldig forfall til eksamen kan studenten gå opp til ny/utsatt prøve i neste semester/studieår. Prøven arrangeres som ved ordinær eksamen. Studenten er selv ansvarlig for å melde seg opp innen fristen.

Skikkethetsvurdering

Studentenes arbeid og innsats i faget blir vurdert i henhold til skikkethet. "Skikkethetsvurderingen skal inngå som en helhetsvurdering av studentenes faglige, pedagogiske og personlige forutsetninger for å kunne fungere som lærer." (jf. forskrift om skikkethetsvurdering i lærerutdanningen, UFD 1999).

Skikkethetsvurderingen gjelder bare for studenter som tar faget som en del av sin grunnutdanning.

Modul 1: Tilpasset opplæring og spesialpedagogisk kompetanse - en innføring (15 studiepoeng)

Innledning

Modul 1 er en innføringsmodul i studiet av tilpasset opplæring og det spesialpedagogiske feltet. Modul 1 må være gjennomført for opptak til øvrige moduler.

Innføringsmodulen tar utgangspunkt i tenkningen rundt inkluderende opplæring. Inkludering representerer et perspektivskifte innenfor spesialpedagogikken. Fagområdet har vokst fram i nær tilknytning til samfunnspolitiske målsettinger for utdanningsfeltet og bygger på to grunnleggende aspekter ved barnehagens og skolens virksomhet:

- Mulighet for deltakelse i barnehagens og skolens kulturelle, faglige og sosiale virksomhet uavhengig av forskjeller knyttet til funksjonshemming, kulturelle, etniske og språklige forhold og uavhengig av kjønn og sosial klassetilhørighet
- Moralske normer og etiske verdier som begrunner barnehagens og skolens virksomhet og er i samsvar med samfunnspolitiske demokratiseringsprosesser

For barnehage og skole handler dette om å møte ulikhet innenfor romslige sosiale fellesskap og om å motvirke ulikhetsskapende prosesser og ekskludering. Inkludering viser til samspillet mellom barnehage/skole og hjem, nærmiljø og samfunn.

Mål

Studenten skal gjennom studiet
- Få kjennskap til grunnlaget og rammeverket for et studium i tilpasset opplæring
- Utvikle en helhetlig forståelse for inkludering som favner de enkelte dekomponentene i begrepet og samspillet mellom disse.
- Utvikle kompetanse som vil bidra til inkludering av barn, unge og voksne i barnehage, skole og samfunn.
- Få kjennskap til hovedkomponentene innen didaktikk og spesialpedagogisk virksomhet

Innhold

Modul 1 består av tre hovedområder:

Introduksjonsseminar
- bakgrunn og rammer for studiet, oppbygging av og innhold i modulene
- forventninger til og målsetting for studiet/modulene
- arbeidsformer og studiedeltakelse
- prosjektarbeid som arbeidsform

Tilpasset opplæring og inkludering
- inkluderende opplæring, avvik og normalisering
- en barnehage og en skole for alle
- lovverk
- tverretatlig og tverrfaglig samarbeid, samarbeid med hjemmet
- spesialpedagogikk som fag og forskningsfelt, spesialpedagogisk kompetanse

Didaktikk og spesialpedagogisk virksomhet

- læring og utvikling i et sosiokulturelt perspektiv
- individ- og systemrettet arbeid
- kartlegging og observasjon
- didaktiske overveielser og spesialpedagogiske tiltak i barnehage og skole
- arbeid med IOP og habiliteringsplaner
- IKT som redskap i tilpasset opplæring

Vurdering

Eksamen

Studenten skal skrive en individuell fagartikkel (15 studiepoeng) med utgangspunkt i temaene for modul 1. Artikkelen må ikke overstige 4000 ord. Fagartikkelen vurderes av intern sensor. Det benyttes gradert karakterskala.

Modul 2: Generelle vansker (15 studiepoeng)

Innledning

- Modulen består av to hovedområder:
- Sosiale og emosjonelle vansker
- Generelle lærevansker

Mål

- Utvikle økt faglig innsikt i og forståelse for sosiale og emosjonelle vansker og generelle lærevansker
- Utvikle didaktiske ferdigheter innenfor kartlegging, tiltak og analyse
- Utvikle kompetanse i arbeidet med barn og unge med disse type vansker
- Utvikle forståelse for etiske utfordringer man står overfor som pedagog i en inkluderende barnehage og skole tilpasset for alle

Innhold

Sosiale og emosjonelle vansker

Sosiale og emosjonelle vansker er en stor utfordring i den praktiske hverdagen. Det er mange ulike måter å tilnærme seg og forstå denne typen vansker. I dette hovedområdet vil følgende innfallsvinkler bli vektlagt:

- Sosiale og emosjonelle vansker sett fra individ- og systemperspektiv, normalitet og avvik
- Kommunikasjon og sosial samhandling – systemisk mestringsperspektiv
- Kartlegging, analyse, tiltak og tiltaksvurdering
- Forebyggende tiltak på individ-, gruppe- og systemnivå
- Nevrologisk og psykologisk relaterte lidelser
- Mobbing (direkte og indirekte)
- Omsorgssvikt, rus og kriminalitetsrelaterte vansker

Generelle lærevansker
Generelle lærevansker blir ofte underrapportert som hovedvanske. Siktemålet med dette hovedområdet er å gi studentene mer innsikt og økt handlingskompetanse når det gjelder denne gruppen.

- Historiske og kulturelle perspektiv
- Ulike årsaksforklaringer
- Ulike diagnoser
- Kartlegging og diagnostisering
- Opplæring og tiltak for barn og unge med generelle lærevansker

Felles for områdene vil følgende temaer være aktuelle:

- Minoritets- og migrasjonsrelatert forståelse
- Utarbeiding av individuell opplæringsplan (IOP)
- PPT, habiliteringsteam og øvrige samarbeidsinstanser

Vurdering

Eksamen

- Skriftlig individuell hjemmeeksamen (15 studiepoeng).

Ekstern sensor benyttes på alle eller et uttrekk av besvarelsene. Ekstern sensor vurderer også eksamensordningen. Det benyttes gradert karakterskala.

Pensum

Endelig litteraturliste vil foreligge før studiestart. Studentene skal velge ca. 700 s. fra liste over anbefalt litteratur og ca. 300 s. fra liste over foreslått tilvalgslitteratur.

Modul 1: Tilpasset opplæring/spesialpedagogikk – en innføring
Innføringsseminaret:
KUF: Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)
KUF (1997): Læreplan for den tiårige grunnskolen
BFD (1996): Rammeplan for barnehagen (Q-0903)
BFD (1996): Lov om barnehager (Q-0902)
St.mld.23 (1997-98): Om opplæring for barn, unge og voksne med særskilte behov
St.mld. 40 (2002-2003): Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne
St.mld.30 (2003-2004): Kultur for læring

Anbefalt litteratur:
Studenten velger ca 700 sider av følgende litteratur:

Adams, C. and R. Pierce (2004):	A Model for Differentiating Instruction Using Tiered Lessons (8s), paper ETEN-Konferanse, (upubl.)
Arnesen, Anne-Lise (2004):	Det pedagogiske nærvær. Inkludering i møte med elevmangfold. Abstrakt, Oslo.
Askheim, O-P (2003):	Fra normalisering til empowerment. Gyldendal Akademisk, Oslo
Asmervik m.fl. (2000):	Innføring i spesialpedagogikk, kap.1 (7s). Universitetsforlaget, Oslo
Befring, Edvard og Tangen, Reidun (2001):	Spesialpedagogikk, kap.1-2, 4-5, 19-21, 26 (150s), Cappelen Akademisk Forlag, Oslo

Elvemo, Jarle (2002):	Dynamisk læreplanteori og individuelle opplæringsplaner. Noen nøkkelbegrep i Joseph Schwabs læreplanteori i: Spesialpedagogikk 5/2002 (s.13-19)
Fotland, Helg (red.) (2001):	Tilpassing og tilhøriget i en skole for alle, kap.1 (15s). Fagbokforlaget, Bergen
Grue (2001):	Motstand og mestring. Om funksjonshemning og livsvilkår, kap.1-2, 7-8 (70s) Abstrakt, Oslo
Haug, Peder(1995):	Spesialpedagogiske utfordringar, kap.1-5, 7 (78 s), Universitetsforlaget, Oslo
Huneide, Karsten (2001):	Det intersubjektive rommet. Klasserommets skjulte føringer for å inkludere og ekskludere elever s.151-167 I: Dysthe, Olga (red.)(2001): Dialog, samspel og læring. Abstrakt forlag, Oslo
Håstein og Werner (2003):	Men de er jo så forskjellige. Tilpasset opplæring i vanlig undervisning, kap.1-4 (56s) Abstrakt forlag, Oslo
Larsen Damsgaard, Hilde (2003):	Med åpne øyne, kap. 4,11-12 (48s) Cappelen Akademisk, Oslo
Ogden , Terje (2004):	Kvalitetsskolen, kap. 1, 3, 4, 7 (90s) Gyldendal Akademisk, Oslo
Pettersen og Postholm (red.)(2003)	Klasseledelse, kap. 3 (15 s.) Universitetsforlaget. Oslo
Säljo, Roger (2001):	Læring i praksis. Et sosiokulturelt perspektiv, kap.1-4, 6 (120s), Cappelen Akademisk ,Oslo
Skogen og Buli Holmberg (2002):	Elevtilpasset opplæring. En innovasjonstilnæring, kap.1-3 (70s). Universitetsforlaget, Oslo
Stangvik, Gunnar (2001):	Individuelle opplærings- og habiliteringsplaner. Abstrakt forlag, Oslo

Anbefalt tilvalgslitteratur:
Studenten velger ca 300 sider av følgende litteratur:

Arneberg og Overland (2001):	Tilpasset opplæring og pedagogisk dannelse. Bedre skole småskriftserie nr. 2, Oslo
Arneberg og Overland (2001):	Fra tilskuer til deltaker. Om skoledemokrati, tilpasset opplæring og inkludering. NKS-forlaget, Oslo
Atterström og Persson (2000):	Brister eller olikheter? Specialpedagogik på alternativa grundvalar. Studentlitteratur
Bjørnsrud, Halvor (1999):	Den inkluderende skolen. Universitetsforlaget, Oslo.
Brøyn og Schultz (red.) (1999):	IKT og tilpasset opplæring. Tano Aschehoug, Oslo

Bråten, Ivar (red.) (2002):	Læring i sosialt, kognitivt og sosialt-kognitivt perspektiv. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
Cook og Finlayson (2003):	IKT i klasserommet. Gyldendal, Oslo
Dale, E.L. og J. I. Wærness (2003):	Differensiering og tilpasning i grunnopplæringen. Rom for alle – blikk for den enkelte. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
Grue (2001):	Motstand og mestring. Om funksjonshemning og livsvilkår, kap.3-6, 9-10. Abstrakt, Oslo
Haug, Peder:	Syn på spesialundervisning i lærerutdanninga i: Spesialpedagogikk 2/01 (7s)
Helgeland, Geir (2001):	Opplæringslova, Kommentarutgave. Universitetsforlaget, Oslo
Håstein og Werner (2003):	Men de er jo så forskjellige. Tilpasset opplæring i vanlig undervisning. Abstrakt forlag, Oslo
Nordahl, Thomas (2002):	Eleven som aktør. Fokus på elevens læring og handlinger i skolen Universitetsforlaget, Oslo
Pettersen og Postholm (red.) (2003):	Klasseledelse Universitetsforlaget, Oslo
Pålerud, T: og K. Bonnevie (1998):	Tett oppfølging. Ad Notam Gyldendal, Oslo
Rønsen Ekeberg og Buli Holmberg (2004):	Tilpasset og inkluderende opplæring i en skole for alle. Universitetsforlaget, Oslo
Sjøvik, Palma (red.) (2003):	En barnehage for alle. Universitetsforlaget, Oslo
Tholin, Kristin Rydjord (2003):	Etisk omsorg i barnehagen og skolen. Abstrakt, Oslo
Tøssebro og Lundeby (2002):	Å vokse opp med en funksjonshemming – de første årene. Gyldendal Akademisk, Oslo
Aarnes, Arne (2000):	IOP Håndbok om Individuelle OpplæringsPlaner. PedLex, Oslo

Modul 2: Generelle vansker

Anbefalt litteratur:
Studenten velger ca 700 sider av følgende litteratur:

Asmervik m.fl. (2000):	Innføring i spesialpedagogikk, kap.3-5 (110 s.) Universitetsforlaget, Oslo
Befring, Edvard og Tangen, Reidun (2001):	Spesialpedagogikk, kap. 3, 8-9, 18, 20-21 (116s) Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
Gjærum og Ellertsen (2002):	Hjerne og atferd. Utviklingsforstyrrelser hos barn og ungdom i et nevrobiologisk perspektiv ….. et skritt videre (kap. 7,11, 20) ((96s), Gyldendal Akademisk, Oslo
Larsen Damsgaard, Hilde (2003):	Med åpne øyne, kap.1-3, 5-10 (180s) Cappelen Akademisk, Oslo

Ogden, Terje (2001):	Sosial kompetanse og problematferd i skolen. Gyldendal Akademisk, Oslo
Ogden, Terje (2004):	Kvalitetsskolen, kap. 2, 3, 5, 6 (115s) Gyldendal Akademisk, Oslo
Roland, Erling (2003):	Elevkollektivet. Rebell Forlag, Stavanger
Sjøvik, Palma (2002):	En barnehage for alle, kap.14 (25s), Universitetsforlaget, Oslo
Vaaland, Grete Sørensen (2003):	Høyt spill om samspill. Å snu vanskelige klasser. Senter for atferdsforskning, Stavanger

Anbefalt tilvalgslitteratur:
Studenten velger ca 300 sider av følgende litteratur:

Berg og Steiner (2003):	Children's Solution Work., W.W. Norton, USA
Bø, Jahnsen, Nergaard, Nordahl (2003):	Læringsmiljø og problematferd – et forskningsbasert samarbeidsprosjekt. Systemteoretisk analysemetode – en veileder. NOVA/Lillegården kompetansesenter
Drugli, May Britt (2002):	Barn som vekker bekymring. NKS-forlaget, Oslo
Gillberg, Christopher (1998):	Ett barn i hver klasse. Om barn og unge med DAMP, MBD, ADHD. Praxis forlag
Heggen, Jørgensen og Paulgaard (2003):	De andre. Ungdom, risikosoner og marginalisering. Fagbokforlaget, Bergen
Henggeler (m.fl.)(2000):	Multisystemisk behandling av barn og unge med atferdsproblemer. Tano forlag, Oslo
Holmsen, M. (2002):	Samtalebilder – en vei til kommunikasjon med barn. NKS-forlaget, Oslo
Høiby, Helle (2002):	Mobbing kan stoppes! Håndbok for skolen. Fagbokforlaget, Bergen
Iglum, Lisbeth (1997):	Kan de ikke bare ta seg sammen? Om barn og unge med MBD, AD/HD og Tourette Syndrom. Ad Notam Gyldendal, Oslo
Jacobsen, J. C. (red)(1997):	Refleksive læreprocesser. Forlaget politisk revy, København
Jørgensen og Schreiner (1991):	Barns kamp med voksne. Fighter-relasjon som oppdragerproblem. Pedagogisk forum, Oslo
Kadesjö, Björn (1993):	Barn med konsentrasjonsproblemer. Pedagogisk forum, Oslo
Klefbeck og Ogden (2003):	Nettverk og økologi. Problemløsende arbeid for barn og unge. Universitetsforlaget, Oslo
Larsen Damsgaard, Hilde (2001):	Med blikk for muligheter. Observasjon og analyse av problematferd i skolen. Lillegården kompetansesenter, Skriftserie 1/2001

Nilzon, Kjell (1999):	Barn med känslomässiga problem. Studentlitteratur, Gøteborg
Nordahl, Thomas (2002):	Eleven som aktør. Fokus på elevens læring og handlinger i skolen Universitetsforlaget, Oslo
Pape, Kari (2001):	Læreren – pedagog eller omsorgsarbeider? Kommuneforlaget, Oslo
Pedersen, Kristin (2001):	Når barn faller utenfor i leken. Voksnes strategier for å fremme lekekompetanse, s. 38-44 (6s). Spesialpedagogikk 9/01.
Rasmussen, Jens (1998):	Sosialisering og læring i det refleksivt moderne. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
Storå, Bent (2003):	Hvordan hjelpe barn til å slutte å utagere? s4-17 i: Spesialpedagogikk 8/03
Vedeler, Liv:	Pedagogisk bruk av lek, kap.5-8, Universitetsforlaget, Oslo
Willing, B.(1999):	Utfordrende barn. NKS-forlaget, Oslo
Ytterhus, Borgunn (2002):	Sosialt samvær mellom barn – inklusjon og eksklusjon i barnehagen. Abstrakt forlag, Oslo

Det tas forbehold om endring/revidering i pensumlitteraturen. Dette vil bli gjort i samråd med studentene, og under forutsetning av at studieleder vil godkjenne disse endringene.